

Colonel Paul Buol (1629-1696) e sia conversiun

Autor(en): **Maissen, Felici**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **45 (1959)**

PDF erstellt am: **09.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882038>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Colonel Paul Buol (1629-1696) e sia conversiun

da Sur Felici Maissen, Zignau

Tgi che contempla repassond la gliesta de mistrals della Cadi d'avon onns e tschentanners, admira la loscha parada dellas veglias schlatteinas dominontas ord quei cumin, schlattas che flureschan per la pli gronda part aunc oz — ed ins ei lu tutenina surstaus de cattar denter las retschas dils mistrals in representant che porta il num jester de Buol, derivonts da Tavau. Igl ei Barun Gion Antoni Buol, staus mistral della Cadi igl onn 1743/44.¹ La medema atgna sorpresa fa quel che repassa il register dils Landrechtters della Ligia Grischa, entuppond el 18. tschentaner dus della schlatteina Buol sco cauderschaders della Ligia, numnadamein Gion Antoni Buol, il vegl 1708 ed il suranumnau mistral Gion Ant. Buol il giuven, ch'ei vegnius elegius quater ga en quei pli ault uffeci della Ligia (1744, 1750, 1753, 1764).² Buca meins remarcabels ei il fatg, ch'in representant della schlatteina reformada Buol occupescha entuorn 1800 la sedia episcopala de s. Gliezi a Cuera, numnadamein il Cont Carl Rudolf Buol-de Schauenstein, uestg da 1794—1833, il davos prenci-uestg.³ Constatond quels fatgs, damondan ins spontanmein, daco quei derivi. —

Ch'ei ha dau in mistral della Cadi, in cauderschader della Ligia Grischa ed in uestg Buol ei ina conseguenza d'ina zun remarcabla conversiun d'in representant della prominenta schlatteina reformada dils Buols a Tavau. Igl onn 1690 ei numnadamein il respectau, beinstont e pussent signur colonel e cauligia dellas Diesch Dertgiras, Paul Buol vegnius catolics, ensem cun ses dus fegls Gion Antoni e Conradin. Entras sia

¹ *Il Glogn* 1944, gliesta dils mistrals, p.99.

² *P.A.Uincenz*, Ligia Grischa, cud. festiv, gliesta dils Landrechtters, p. 283.

³ *J. G. Mayer*, Geschichte des Bistums Chur II. p. 719 e 534 ss.

conversiun ha colonel Paul Buol fundau ina lingia catolica dils Buols. Quella ei lu sesviluppada alla pli tarlichonta e predominonta lingia dils Buols. Ses representants han occupau ils pli impurtonts uffecis ed ein ascendi allas pli aultas scharschas e honors en ed ordeifer la tiara duront il spazzi d' in bien tschentaner e miez — ed ein lu morts ora.⁴ Igl ei quei la gloriosa lingia dils Baruns de Buol-Schauenstein.

Colonel Paul Buol, il convertit e fundatur de quella lingia ei oriunds dalla veglia famiglia vallisana dils Buols de Tavau, che compara documentarmein gia entuorn la mesadad dil 15avel tschentaner.⁵ Gia siu urat, che haveva medemamein num Paul e che ha viviu dal temps della reformaziun, dumbrava tiels pli impurtonts umens dellas Treis Ligias. El ei staus biars onns mistral de Tavau e cau della Ligia dellas Diesch Dertgiras, ha funzionau sco podestà de Morbegn e fuva colonel en survetsch franzos.⁶ El era separticipaus alla disputaziun religiosa de Glion (1526).

Ina tuttavia impurtonta rolla politica en la historia grischuna dil 17. tschentanèr gioga puspei il bab de nies convertit, che habitava a Parpan, nua ch'ina lingia era denton setratga. Quel purtava era la scharscha de colonel, en survetschs spagnols. El era contemporan dil renomau Gieri Genatsch ed era sefatgs amitg de quel. El era schizun daventaus commember della Ligia de Cadeinas de 1673 per scatschar ils franzos ord la tiara. Gion Antoni Buol haveva de dir quasi tut en siu cumin, era el gie buca mo staus 25 onns mistral dil cumin de Churwalden, mo-bein era plirasga cau della Ligia e podestà en Valtelina. El ei staus collaboratur ed ha suttascrit la sentenza waseriana (Wasersche Spruch) 1644 ed ha contrahau sco capo-promotur cun l' Austria pervia della expropriaziun dils dretgs austriacs en la Ligia dellas Diesch Dertgiras (1649—1652). Per amur de ses multifars merets politics survegn Gion Ant. Buol il grad de no-

⁴ Ant.v.Sprecher, Sammlung Rhätischer Geschlechter (1847), p. 29/31 e Lexikon hist.-biogr. svizzer, II, p. 434.

⁵ Il bab de tuts ils Buols duei esser stau in cert Ulrich Buol, ch'ei vegnius 1298 cun auters nobels ord Boemia el Grischun, sco capitani sut igl imperatur Albrecht I. Nus savein buc, sche quei constat. *Sprecher*, o.c.p. 27 e *Schweizer Geschlechterbuch* III (1910) p. 78.

⁶ *Lexikon hist.-biogr.* II, p. 434 e *Sprecher* o.c. p. 27.

blezia digl imperi entras imperatur Ferdinand ed el sescriva dacheu naven de Buol de Strassberg.⁷

Sut questas enzennas de relaziuns familiaras e socialas er' ei capeivel che tuttas portas stevan aviartas agl allert e spiritus giuven Paul Buol per ina briglianta carriera politica e militar. Quella ha el era percuriu cun success, gl'emprem sco mistral de siu cumin e lu 1673 sco cau della Ligia dellas Diesch Dertgiras. Pigl onn 1681 po el tier il pli ault uffeci en Valtlina, quel de guvernatur a Sondrio e vegn lu schizun incarricau cun la scharscha de confidanza e d'honor d'in president della sindicatura. Quei era ina istanza che haveva onn per onn suenter mintga perioda d'uffeci de far controlla dellas administraziuns dils emploiai en Valtlina. El militer eis el s'avanzaus tgunschamein tiel grad de colonel. El haveva battiu ell'Italia ed en Portugal en survetschs spagnols.⁸

Paul Buol era naschius igl onn 1629 ed era aschia dil medem onn sco siu quinau de pli tard, Paul Genatsch, il feagl de Gieri Genatsch. Suenter sia conversiun succedida igl onn 1635, ha quel tarmess siu feagl Paul Genatsch a scola ad Innsbruck tiels caputschins e quel para gia ded esser staus prius si en la Baselia catolica. Mo suenter che siu bab ei staus assassinaus (1639) ha la famiglia e la parantella reformada clamau el anavos e tarmess el a Turitg ed a Basel a scola ed aschia eis el era prest staus puspei reformaus. Paul Genatsch era medemamein sco Paul Buol colonel en survetschs spagnols. Politicamein suandava el ils fastitgs de siu bab ed era igl um de confidanza della partida spagnola e digl ambassadur spagnol Casati, che residiava a Cuera. Genatsch ei differentas gadas vegnius delegaus sco ambassadur dellas Treis Ligias a Milaun ed a Madrid tiel retg de Spagna. Igl onn 1676 eis el morts tragicamein entras suicid. Paul Genatsch haveva maridau Jacobea Buol, ina sora dil colonel Paul.⁹

⁷ P. Gillardon, *Geschichte des Zehngerichtenbundes*, cud. festiv, p. 193, 198, 199, 208. Alexander Pfister, *partidas e combats ella Ligia Grischa da 1494-1794*, comp. en las *Annalas d.soc.ret.* 40. annada, p. 41. M. Valèr, *Sechs Jahrhunderte Davoser Geschichte*, p. 44/45. *Sprecher* o.c. p. 28. *Lexikon hist.biogr.*, II, p. 434.

⁸ *Lexikon hist.-biogr.* II, p. 434. *Sprecher* o.c.p. 29.

⁹ Sur Paul Genatsch mira *Bündner Monatsblatt* 1957. p. 315-326. Tenor *Ant. Sprecher* o.c. fuss il datum de naschienscha de Paul Buol 1634 e buca 1629.

Buol e Genatsch eran buca mo uni tras quels ligioms de parantella — la mumma de Genatsch (dunna de Gieri Genatsch) era dil reminent era ina Buol de Tavau — era politicamein mavan els la medema direcziun sco perschuadi partisans spagnols. Suenter la mort de Genatsch daventa Buol in dils pli fidai amitgs digl ambassdaur Casati ed il pli capavel menader della partida spagnola.¹⁰ Era el vegn tarmess diversas gadas en num della Treis Ligias sco ambassadur tiel guvernatur a Milaun, duas ga a Madrid ed ina ga ad Augburg tier gl'imperatur.¹¹ Entras sia maridaglia cun Narcissa de Planta-Rietberg entuorn 1670 vegn el era en possess dil casti e dils beins de Rietberg. Leu habitava el, silmeins per temps.¹²

Igl onn 1673 ei Paul Buol vegnius elegius cau della Ligia dellas Diesch Dertgiras ed il cumin de Fürstenau ha gliez medem onn schenghiau ad el ed a ses descendents il dretg de burghais de Fürstenau. Cun la medema caschun ha quei cumin era vendiu ad el igl uffeci della guvernatura a Sondrio, il qual tucava tenor rodel a Fürstenau per 1681. Buol saveva tenor contract denton era occupar quei uffeci entras in de ses fegls — il vegl haveva lu denton mo diesch onns — ni era entras in de ses parents ni schiglioc entras in «a nies cumin affectionau signur reformau». Buol ha giu sbursau persunter 6000 renschs¹³ e quei onn entupein nus el sco guvernatur della Valtina. Igl imperatur Leopold ha alzau Buol per amur de sias qualitads e de ses merets al grad de barun digl imperi ed aschia meina la famiglia da cheu naven tier il predicat de Strassberg era aunc quel de Rietberg.¹⁴

Colonel Buol vegn ludaus da contemporans per in um che gudeva gronda stema, ch'era prudents, beinstonts e nobels en

¹⁰ *Archiv federal Bern*, copias da Milaun, 234, lettres de Paul et Ant. Buol; brev de recumondaziun dil guvernatur de Milaun al retg de Spagna dils 24 oct. 1678. Cheu di el verbalmein: «Pablo Buol . . . que es de los mas acreditados de sus republicas y de los mas affetos a lo real Corona . . .»

¹¹ *Archiv fed. Bern*, copias de Milaun, Trattati, corrisp. dils 25. sett. 1677 e 234 lettres de P. et Ant. Buol, corr. dils 11 e 24 oct. 1678. Plinavon copias da Ruma, *Nunziatura Svizzera*, vol. 83, rapport dil Nunzi Menatti dils 29 de dec. 1689. Era *P. Clemente da Brescia*, Istoria delle missioni etc.p.251.

¹² *J.F.Fetz*, Gedenkblätter an Karl Rudolf etc. p. 4. *P.Clemente* o.c.p. 251. *P. Clemente* numna sco liug de domicil Roten (Roteno, Rodels). Leu sesanfla il casti de Rietberg.

¹³ *Archiv episcopal Cuera*, mappa 59, ils 13 de zercl. 1673.

¹⁴ *Fetz*, Gedenkblätter p. 4. *Schw. Geschlechterbuch* III p. 79.

siu character, sco in che haveva gronda influenza sin siu con-
tuorn. Igl ei perquei capeivel che sia recepziun en la Baselia
catolica, ha fatg gronda sensaziun en l'entira tiara ed ordeifer
quella. Nus savein buca propi tgei ch'ei stau la proxima raschun
de sia conversiun. Las fontaunas historicas ein cheu fetg spar-
sas, tradeschan ton sco nuot. Pader Clemente da Brescia, il
historiograf della missiun retica el 17. tschentaner sinceresch
denton, che Buol seigi seconvertius suenter madira reflexiun
dellas raschuns che plaidan per la verdad della s. cardientscha
catolica e tuccaus dalla grazia divina.¹⁵ Schebein la conver-
siun de siu sir Gieri Genatsch (1635) ni forsa era quella ded in
de ses contemporans, digl erudit e niebel Gion Schorsch de
Tusaun (1650) han dau ad el in impuls ni surviu sco exempel se-
lai ni affirmer ni snegar. Conversiuns eran da quei temps dil
reminent nuota ton raras. Seigi sco ei vegli, all'entschatta a-
vrel 1690 ha colonel Paul Buol abgiurau la cardientscha envan-
gelica-reformada ed ha deponiu il confess della cardientscha
della s. Baselia roman-catolica els mauns de monsignur uestg
Duri de Mont. Igl emprem ei quei daventau secretamein, e lu
cuort suenter publicamein, sco ei era da gliez temps usitau.¹⁶

Da quei temps eran las duas confessiuns aunc ditg buca se-
pacificadas e las vicendeivlas relaziuns eran pauc amicablas.
Perquei havevan tals che patertgavan de midar lur confessiun
de quintar cun grondas difficultads — erien els lu catolics ni
reformai — davart lur famiglias e parentella e vischins. A tals
convertits vegnev'ei buca darar reteniu ni retratg lur jerta. Ei
vegnevan schizun renviai da lur famiglias. Els eran lu neces-
sitai de bandunar lur vitg, la val e serender egl jester, per mi-
rar co encurir il paun de mintgadi. Gallus Castell de Sagogn ei
per semeglia vegnius persequitau da siu bab catolic, podestà
Ludivic Castell, per esser vegnius da priedi (1698). Ordlunder
ei naschiu ina liunga e greva dispetta ded jerta denter bab e
fegl, ch'ei vegnida purtada tochen avon il forum dellas Treis

¹⁵ *P.Clemente*, p. 251/252.

¹⁶ *Arch.episc.Cuera*, mappa 59, brev dil Nunzi agl uestg dils 20 d'avrel e dils
3 de matg 1690. *Archiv federal, Nunziatura*, vol. 84, corr. dils 4 de matg
1690.

Ligias.¹⁷ Presapauc tuttina eis ei iu cun Maria Flandrina Capol, la feglia dil podestà Gieli Capol, la quala ei vegnida catolica ed ei ida en ina claustra de Clavenna (1695). Ins ha privau ella da sia part ierta, malgrad l'intervenziun digl ambassadur spagnol e ded auters pussents signurs.¹⁸

Paucs dis avon la conversaziun de colonel Buol era ei penetrau ella publicitad certas tunas surlunder, mo negin leva propi crer vidlunder. Mo inaga staus enconuschents, ha il fatg leventau da vart catolica grond smarvegl, admiraziun e legria, davart reformada aversiun ed odi. Immediat entscheiva la persecuziun —en plaid e fatg ed en scret! Tenor la perdetga de P. Clemente ei vegniu derasau poesias e tractats beffegionts e calumnias.¹⁹

Ina de quellas scartiras sesanfla ella biblioteca cantonala a Cuera e secloma:

Herzliche Bekümmernuss und nothwendige wahrnung für ärgernuss über eines grossen Hern ärgerlichen und bedauerlichen ABFAHL vom dem Liecht und warheit des hl. Evangelii zu den papistischen Finsternussen und lugenen. Discurs und Brieffs Weise, wie in dem nachfolgendem Platt angedeutet wird, durch seufzende Jeremias vorgestellt.²⁰

La nauscha scartira ei comparida all'entschatta matg 1690. Autur e stampa ein secapescha buc indicai. Il stampat de 58 paginas en format pign cuntegn 5 parts. L'emprema part ha la fuorma ded in discuors denter dus predicants sur della «deplorabla e scandalusa apostasia» de Buol. Ils dus expriman lur smarvegl, ch'ina schi «stimada e perderta» persuna croda giu dagl evangeli. Els deploreschan che quei cass possi survir ad auters per exempel e seigi per biars in scandal. Il fatg che Buol hagi viviu ils onns de sia giuventetgna bia denter catolics, survescha ad els sco buna caschun ded admonir tuts geniturs reformai de buca tarmetter lur affons en tals loghens. Buol sez

¹⁷ *Archiv cantonal Cuera*, (da cheu naven scursaniu ACC) protocols della Ligia dellas Diesch Dertgiras, tom 5, p. 59-63. Protocols della Ligia Grischcha tom 15 p. 6-9 sco era biars posts els protocols dellas Dietas (Bundestagsprotokolle) tom 54.

¹⁸ ACC, protocols della Ligia d. Diesch Dertgiras, tom 3, p. 17 ss.

¹⁹ *P. Clemente*, p. 252.

²⁰ *Biblioteca cantonala Cuera*, signau Ba 268.

vegn lu mess neu sco in simulader. El seigi daventaus catolics sulettamein perquei ch'el aspiri sin in segneradi, ni schizun sin in uestgiu per in de ses affons ni descendents. (p. 13). Mo la vera ragisch de sia curdada seigi luschezia, ranveria, atheissem. (p. 14).

La secunda part della scartira ei in discuors sur della «apostasia» denter in catolic ed in reformau. Il catolic ei secapescha mo fingius e sto perquei trer la cuorta el disput. Il tierz cape tel ei ina brev «ad in inclinau alla apostasia». El duei esser il squetsch ded ina brev, ch' in predicant ha giu scret a Buol cuort avon sia conversiun. Cun quella vegn Buol advertius da sia intenziun cun plaids scongiuronts. Igl autur della brev embli da buca de regardar el vid ses glorius perdavons ed antenats, ils quals hagian buca mo tuts giu confessau la cardientscha reformada, mobein hagian schizun defendiu quella cun lur veta e lur saung. (p. 26) Lu plaيدا il sribent cun tutta seriusadad en la cunscienza de sepertgitar d'in tal scandal (p. 31), specialme in cun risguard sin ils affons (p. 32) La quarta part dil pamflet ei ina brev al convertiu. Cheu lai il sribent ussa curdar tuts risguards de respect avon la persuna dil convertit e se volva ad el cun spir offensius e blasfemias. Il signur s'imageschi forse aunc — aschia beffegia igl autur dil pamflet — ch' ins vegni cul temps a declarar el sogns ed inscriver el cun lettras cotschnas el diember dils sogns de Ruma, ni ch' ins vegni silmeins a beatificar el cuort suenter sia mort e spedir el lu cun canuns e bombardas da St. Angelo el parvis papist (p. 47) Il tschunavel capetel ei ina brev de consolaziun alla consorta de Buol (p. 49—53) e lu suonda aunc in'oraziun per igl «apostat» per tuts erronts. (p. 54 ss) Nus lein buca entrar pli lunsch el cuntegn de quei pamflet. Il menzionau basta per dar in'idea tgei ch' il convertit ha giu de pitir pervia de sia curaschusa decisiun. Curaschusa ei quella, tonpli che Buol pudeva preveder bein avunda, tgei ch' el hagi de spitgar, tenor las petras experiences ded auters convertits d'antruras.

Per l'entira tiara entuorn vegn la conversiun de colonel Buol discussionada ed ei deva meinsannual caliradas debattas pro e contra, tut secund de tgei confessiun ch'ins era. Il pli intensiv par' ei ch'ins s'occupava a Cuera dil fatg. Leu han ins schizun giu fatg talas prigusas smanatschas encunter Buol, ch'igl uestg ei staus necessitau de delegar ils dus canonis Duri

de Federspiel, il posteriur uestg ed il vicari general Rudolf de Salis tiel cussegl dil marcau per representar la caussa e per supplicar quel de vuler quietar la gliעד e prevegnir a tuttas incunvegnientschas.²¹ Buol sez saveva strusch semussar sin via denter reformai, senza ch'el fussi buca vegnius offendius cun grir suenter «felonist e traditur della patria» etc. sco el sez selamenta.²²

Il cumin de Fürstenau, che haveva giu schenghiau a Buol il dretg de burgheis igl onn 1673, ha suenter sia conversiun privau el puspei da quei dretg e quei sin far e stigar dils predicants, ch'erien vegni extra per quei intent sin cumin, sco ei secloma en in memorial dils catolics.²³ Ella Ligia dellas Diesch Dertgiras han ins sclaus el da tuts uffecis e dignitads.²⁴

Lezs dis, cuort suenter sia conversiun ha Buol tarmess siu fumegl cun in cavagl a Cuera cun ni per mobillas si Cuort. El marcau eis el vegnius retenius ed insultaus e maltractaus perfin cun fridas. Ins ha serrau ad el las portas dil marcau, ha fatg extradere el las clavs de scaffas ed ins ei schizun daus vid sia carga. Da vart catolica ein ins setenius si immens pervia de quei ed ha considerau la caussa sco ina offensiun de religiun. Buol sez ha schau purtar tgisa tier la dertgira dil marcau, entras il capetelatedral. Il prevostatedral Rudolf de Salis, il canoni Travers sco era il secretari digl ambassadur spagnol a Cuera ein sepresentai avon il cussegl e la dertgira dil marcau, han tgisau e pretendiu energicamein ch'ins castigi rigurusa-mein ils delinquents e sche quei daventi buca sufficientamein, sche vegnien ins ad anflar auters mieds per la defensiun della religiun catolica. Il cussegl ha deplorau il cass, ed ha declarau che tut quei seigi daventau senza sia savida e siu consentiment. Era ha el pretendiu che quei seigi in cass purmein civil e buca in cass de religiun, che mondi tier ad auters che a sia dertgira. Sche Buol hagi de selamentar encunter enzatgi, sche dueigi el numnar tals ed ins vegni a far dretg e giusta, mo ins laschi lu tuttavia buca semischedar enzatgi en lur giudicatura. — En quels graus eran las dertgiras dils cumins fetg sensibilas e per-

²¹ *Archiv dil marcau de Cuera* (da cheu naven scursaniu AMC), protocols dil cussegl dli marcau (da cheu naven semplamein protocols) tom 14, p. 128.

²² *AMC*, protocols, tom 14, p. 140.

²³ *ACC*, protocols d. dietas, tom 49, p. 424.

²⁴ *P. Clemente*, p. 252.

tgiravan lur independenza absoluta en fatgs civils sco causa sacrosancta. — Il cussegl dil marcau ha sin quei concludiu de trer en pli exactas informaziuns.²⁵

Quei tumult a Cuera ha caschunau novas truschas e tschontschas per la tiara entuorn. Igl uestg ed il capetelatedral han sin quei priu contact cun las autoritads laicas catolicas, cun il cau dil Corpus catholicum, per ordinari il landrechter della Lìgia Grischa en uffeci. Quest onn, per il tiern s. Gieri era ual vegniu elegiu sco landrechter igl uregieivel Meltger Jagmet (Jacomet) de Mustér. Quei era in perschuadiu catolic e curaschus er'el sc'in liun e demussava ual in cert ardiment de far enqual lutga cugl adversari per defensiun della religiun, sco quei che nus havein empriu ded enconuscher el cun autras caschuns. Il Corpus catholicum ha perinaga schau scriver ora il fatg als cumins catolics per deliberaziun.²⁶

La dertgira della Cadi ha anflau per bien ded intervegnir tier il cussegl dil marcau de Cuera en quei fatg. Cuera rispunda per brev cun descriver il cass sco el ei succedius e cun dir ch'ei seigi buca vegniu fatg entiert a colonel Buol e gl'auter, cun siu survient, seigi in pur cass civil e cheu laschien ins misterlar nuotzun quels della Cadi.²⁷ Ei havess probabel duvrau pauc pli per ina hurscha denter Cuera e la Cadi!

Il cass Buol vegn lu tratgs avon il forum dellas Treis Ligias. Landrechter Jacomet ed ils mess catolics (Corpus catholicum) portan lur lamentaschuns avon il congress dils radunai a Cuera, entras in pli liung manifest en scret. Tier il suranumnau tumult selamentan els aunc, ch'ins hagi da vart reformada schizun empruau in attentat sin la veta de col. Buol, ch'ins seigi ruts cun la forza en sia habitaziun, che la veta e beins de Buol seigien periclitai e la finala, che quei tut daventi cun consentiment dellas autoritads dil marcau. Dal medem temps deva aunc in auter cass confessional debia de sbatter. Treis matatschs ord ina lètg mischedada de Vazsut duevan vegnir menai cun violenza e cun malezia a Turitg per vegnir instrui leu en la confessiun reformada. Denton eran ils rapturs vegni ar-

²⁵ AMC, protocols 14, p. 135-136, 139-142. Sur dil tumult a Cuera: *archiv federal. Nunziatura* vol. 84, rapport dil Nunzi Menatti dils 18 d.matg 1690

²⁶ AMC, protocols 14, p. 139.

²⁷ AMC, protocols 14, p. 147.

retai a Lachen e menai a Sviz. Il manifest dils catolics plaida de violentas proceduras encunter la confessiun ed encunter il spért della brev dellas Ligias, d'in tractament dils catolics, sco sch'els fussien survients d'ina religiun servila etc. Leutier vegli ins mai quescher ed ins garegi che col. Buol vegni remess en siu cumplein possess, ch'el vegni rehabilitaus e protegus, e ch'ils treis affons vegnien remess.²⁸ Il magistrat de Cuera renviescha detschartamein l'inculpaziun d'haver consentiu a quei ch'ei daventau cul survient de Buol e pretenda danovamein che quei seigi mo in cass civil e sincerescha ch'el vegni a dertgar dretg e giusta sin eventualas tgisas.²⁹

La dissidenza confessionala era en lezs dis puspei s'inflamada pir che mai en las Treis Ligias. Per nutrir la disfidonza circulava aunc en cercels reformai certas tschontschas ch'ins searmeschi e fetschi preparaziuns d'uiara en certs cumins catolics della Ligia Grischa. Quei tut mettevan ins lu immediat en connex cun ils eveniments actuals, cun il cass de Buol e dils treis mattatschs.³⁰ Quei era secapescha mo famas, mo quellas havevan da gliez temps, tier gliend superstiziusa — gia menau pli ch'ina ga tier malas consequenzas.

Nus savein buca tier tgei embrugl quels viriveris havessen menau, sch'ins havess buca dallas pli aultas instanzas catolicas anora intervegniu ed en special priu col. Buol en schurmetg. Igl ambassadur spagnol a Cuera, il Nunzi papal a Luzern, ils cantuns catolics svizzers han intervegniu per Buol. Il nunzi ha scret personalmein ad el, ha encuraschau ed admoniu el alla perseveranza. Entras il nunzi ei era igl ambassadur spagnol Casati vegnius supplicaus de proteger Buol.³¹ Lu incarriescha il legat papal era il schultheiss ed ils deputai catolics de Luzern, sco era tut ils ulteriurs mess catolics alla dieta de Baden ch'ei veglien surprendre la defensiun de Buol.³² Quei ei

²⁸ ACC, prot. d. dietas 49, p. 423-427. *Archiv episcopal Cuera*, mappa 59, missiv dil landrechter e dils cussegliers catolics dils 13 de matg 1690. *Jecklin*, *Materialien zur Standes- und Landesgeschichte I*, p. 472, nr. 1984.

²⁹ ACC, protocols dellas dietas 49, p. 428-436.

³⁰ ACC, protocols dellas dietas 49, p. 421-422, messadi dils reformai dils 13 de matg.

³¹ *Archiv episc. Cuera*, mappa 59, brevs dil Nunzi dils 3 e dils 24 de matg 1690. *Archiv federal, Nunziatura*, vol. 84, corespondenzas dils 4 de matg 1690.

³² *Archiv episc. Cuera*, mappa 59, brev dil Nunzi agl uestg dils 24 de matg 1690. Plinavon *archiv federal, Nunziatura*, vol. 84, rapport dil Nunzi Menatti dils 25 de matg 1690.

lu era daventau. Entras brev dils 2 de zercladur supplicheschan ils cantuns catolics da Baden anora ils reformai grischuns, de buca retrer da quei um ch'els hagien inaga ton stimau, lur beinvuglientscha e favur.³⁴ El medem senn selai era igl avat de S. Gagl udir. Mo era il magistrat de Turitg admonescha, en vesta de quellas turbulenzas, ils Grischuns alla perinadad confessionala.³⁵

Muort sia conversiun eis ei era seresultau certas differenzas denter Buol e sia dunna Narcissa Planta-Rietberg, en particular pervia de sia dota e patgs de lètg. Da leu naven paran els d'haver viviu separadamein.³⁶ Ella ei morta il november 1691.³⁷

Tier il pievel catolic era col. Buol naturalmein ussa ton pli beinvesius e stimaus. A caschun dil capetel grond surmiran, radunaus 1691 ad Almen en baselgia, sepresenta col. Buol al clerus de capetel e vegn salidus e beneventaus cun gronda cordialitad.³⁸ Politicamein s'expona el ussa buca pli aschi fetg. En la liunga dispeta della Ligia della Casa de Diu cul marcau de Cuera, che ha entschiet entuorn ils onns 1693/94 para el ded esser separticipaus sco in dils principals, ensemen culs Salis de Zezras.³⁹ Igl onn 1696 eis el morts.⁴⁰

Muort sia conversiun ha col. Buol giu de pitir bia. Dasper suffrientschas de tuttas sorts stueva el resentir sensiblamein la sperdita ded uffecis en sia ligia. El ha denton, sco P. Clemente di, surportau quei tut cun admirabla fermezia e perseveronza, beinsavend che Dieus emprova savens ses fideivels, sco ins emprova igl aur. Denton, la benedicziun de Diu para de haver cumpignau el e sia descendenza, la quala entscheiva ussa sco lingia catolica dils Buols ina singulara, tarlischonta carriera. Ils dus fegls, Gion Antoni e Conradin ein daventai ensemen

³³ *Archiv episc. Cuera*, mappa 59, ils 2 de zercl. 1690.

³⁴ *Eidgenössische Abschiede*, tom 6, 2 abt., p. 344.

³⁵ *Archiv federal, Nunziatura*, vol. 4 84, rapport dil Nunzi Menatti dils 22 de zercl. 1690, *Eidgen. Abschiede*, tom. 6, 2 Abt., p. 344.

³⁶ *AMC*, protocols, tom 14, p. 133, 139, 160, 186, 187, 199, 216.

³⁷ *AMC*, protocols, tom 14, 302, 307.

³⁸ *Statuta venerabili capituli supramurani*, p. 46, archiv dil capetel grond surmiran.

³⁹ *Archiv episc. Cuera*, Politische Akten 1600-1700, extracts ord divers archivs da Dr. Ant. v. Castelmur, p. 987 e 1027 (numerau tgietschen)

⁴⁰ *Fetz*, Gedenkblätter, tabla genealogica dils Buols.

cul bab catolics.⁴¹ Conradin ha giu studegiu a S. Pieder tier ils gesuits.⁴² Sco recompensaziun per ils uffecis ch'ei pudevan buca tier en la Ligia dellas Diesch Dertgiras e dil dretg de burgheis a Fürstenau piars, survegnan ils dus fegls il dretg de burgheis della Cadi a Sumvitg.⁴³ Ultra de quei havevan els acquistau il dretg de burgheis dil Tirol, suenter che gia il bab haveva obteniu dagl imperatur la noblezia digl imperi. Il vegl ded els Gion Antoni (1671—1717) entra en survetschs austriacs, daventa colonel e camonda in regiment grischun ch'el sez ha giu formau. Entras sia maridaglia cun la reha Emilia de Schauenstein-Ehrenfels saveva el ussa habitar el casti de Rehanau sin intschess della Ligia Grischa e sco burgheis de Sumvitg, daventa el 1708 landrechter della Ligia Grischa. El ei morts 1717 a Vienna en in duell. Conradin, (1674—1708) siu frar pli giuven, survecha medemamein sco colonel en survetschs imperials e vegn numnaus adiutant general dil Prenci Eugen de Savoia e miera senza descendenza gia cun 34 onns 1708.

Siu frar, landr.Gion Antoni haveva dus fegls: Rudolf Antoni (1705—1765)) ei cun 22 onns gia s'avanzaus sco cusseglier imperial (Oberster Hofkammerrat) vegn lu directur dil segneradi de Briganzia e commissari dils segneradis dil Vorarlberg. Pli tard vegn el delegaus sco ambassadur tier ils cantuns Turtig, Bern e Luzern e sco minister plenipotenziu tier las Treis Ligias. Siu frar pli giuven, Gion Ant. (1710—1771), pia era in beadi dil convertit Paul Buol, ei suondond las tradiziuns de famiglia, daventaus colonel en survetschs imperials. El veva studiav al collegi dils gesuits a S.Pieder. Sco burgheis de Sumvitg vegn el elegius 1743/44 mistral della Cadi. Nus savein buca sch'el habitava, duront il temps de siu uffeci en la Cadi, ni sch'el saveva tuttina residiar a Rehanau. Quater ga vegn el lu elegius sco landrechter della Ligia Grischa: 1744, 1750, 1753, e 1764. Siu aug da vart la mumma, Cont Franz Thomas de Schauenstein-Ehrenfels, il davos de sia schlatteina ha numnau el sco siu artavel, cun la condiziun ch'el uneschi il num ed uoppen dils de Schauenstein cul siu. Aschia arta el il Segneradi de Rehanau-Tumein. Landrechter Gion Antoni resta denton senza

⁴¹ P. Clemente, p. 252.

⁴² AMC, protocols, tom 14, p. 128, 133 e P.Clemente p. 252.

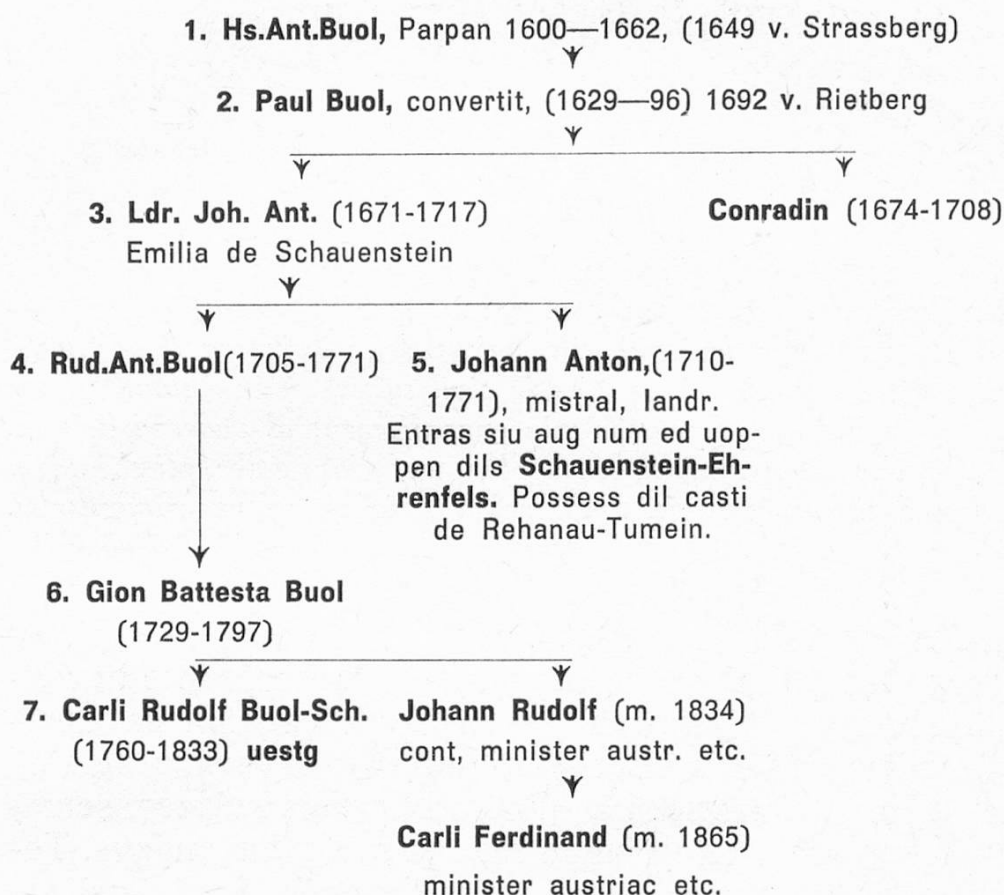
⁴³ G. Gadola, *Glogn* 1944, p. 99 e Pfister, partidas e combats, sep. Annalas an. 40. p. 52.

descendenza e perquei va la ierta ed il num vi sin il feagl vegl de siu frar, sin Gion Battesta Buol (1727—1797), pia in sutbeadi dil convertit, che saveva ussa purtar cun siu num in entira accumulaziun de predicats de nobel. (Buol-Schauenstein de Ehrenfels a Strassberg e Rietberg). El ei staus camerari e cusseglier della regenza austriaca, e minister tier las Treis Ligias. Quei ei stau il bab digl uestg Carl Rudolf (1760—1833)⁴⁴.

Quel ei staus il davos prenci-uestg de Cuera. El haveva studegiau a S. Pieder, Dillingen ed a Ruma. Gia 1781 vegn el designaus sco cantoratedral e 1784 eis el ordinaus sacerdot. Ils 22 de schaner 1794 vegn el elegius prenci-uestg. El ha regiu duront quasi 40 onns ed ei staus in dils pli capavels e prominents denter tut ils uestgs sin la sedia episcopala de S. Gliezi. Igl onn 1810 survegn el aunc dagl imperatur Franzestg I della Austria il tetel d'in prevos cun gnefla a Wischerad (Prag) e quel d'in prelat dil reginavel de Boemia. Ultra de quellas honors vegn ei aunc fatg amogna ad el la dignitad ded arcieuvestg de Lemberg. Quella honor ha el denton buca vuliu acceptar. Prenci-uestg Carl Rudolf ha viviu en temps fetg turbulents. El ha fatg atras las uiaras napoleonicas, l'invasiun dils franzos el Grischun e quella dils Austriacs. El vegn stratgs en grevs combats cun la regenza bavaresa pervia della politica ecclesiastica josefinista de quella. El sto surportar la dolorosa sperdita dellas grondas e custeivlas parts de sia diocesa el Tirol e Vorarlberg. El sto batter liungs e grevs combats cun la regenza grischuna muort l'unien dellas duas catedralas de Cuera e S. Gagl. Igl october 1833 eis el morts. El vegn ludaus sco in um de fina erudicziun e savida, de dun oratoric, ded extraordinaria fermezia de character ed energia della voluntad e sentiment ecclesiastic. Dals catolics vegneva el carezaus e veneraus, dals reformai gudeva el gronda stema. El era in summa ina appariziun extraordinaria en grev temps. — Ton siu frar Gion Rudolf (1763—1834) sco il feagl sulet de quel, Carli Ferdinand (1797—1865) ein stai ministers della regenza austriaca. Quest cont Carl Ferdinand, che purtava aunc adina ils predicats de noble-

⁴⁴ Siu entir num secloma: Cont Carli Rudolf Aluis, Gion Battesta Anton Paul Buol-Schauenstein de Ehrenfels a Strassberg e Rietberg. Leutier vegnan aunc sias titulaturas sco uestg etc.: prenci digl Imperi, prevost a Wischerad e prelat dil reginavel de Boemia, Signur a Fürstenburg e Fürstenu e Schützenitz etc.

zia de Buol-Schauenstein a Strassberg, Rietberg ed Ehrenfels, ha schau anavos sulet duas feglias e cun quellas ei quella tarlischonta, gloriusa lingia dils Buols catolics stizzada.⁴⁵ Il Convertit colonel Paul Buol haveva fundau ella. Sia conversiun ei stada ded eminenta impurtonza historica.

⁴⁵ Ariguard la descendenza de Paul Buol surveschan sco fontaunas: 1. *A.v. Sprecher*, rätsche Geschlechter, p. 29. 2. *J.F. Fetz*, Gedenkblätter an Karl Rudolf, specialm. p. 3-12. 3. *W. Valèr*, Sechs Jahrh. Davoser Geschichte, p. 44 45. 4. *Schweizer Geschlechterbuch*, tom III (1910) p. 80-81. 5. *Lexikon historic-biografic svizzer*, tom II, p. 434—435. 6. *P. Gillardon*, Geschichte des Zehngerichtebundes. cud. festiv, p. 193. 7. *P.A.Vincenz*, Ligia Grischa, gliesta dils landr. p. 283. 8. *P.Ant.Ludewig*, die am Feldkircher Lyzeum studierende Jugend, Innsbruck 1932, p. 13. Sur uestg Buol: *J.G.Mayer*, Geschichte des Bistums Chur II, p. 534 ss.